

Lorena Popescu

EFEMERIDE LEXICALE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA. VOCABULARUL MODEI VESTIMENTARE FEMININE

Acumularea de neologisme din publicistica românească din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea a stimulat și modificat semnificativ codul verbal al modei vestimentare feminine. Limba română a reținut vocabule neologice de mare circulație, purtătoare de concepte noi, bine definite și bine adaptate sistemului morfosintactic și totodată a discreditat unele neologisme din domeniu. Selecția efemeridelor lexicale, departe de a fi exhaustivă, s-a realizat având în vedere ca elemente discriminante: criteriile morfologice, regimul de specializare semantică, lipsa legitimării acestor termeni de către instanțe lexicografice de autoritate cu misiune prescriptivă, definirea acestora atât în dicționare cât și în glose care explicitează termenul, indicele fluctuant de frecvență.

Prezentul corpus lexical, constituit pe baza cronicilor de modă, surprinde traseul acestor termeni efemeri, unii dintre ei necesari în realitatea imediată, a căror repartizare cronologică reflectă atât atestarea în publicistică, cât și dinamismul fenomenului social și cultural al modei vestimentare din societatea românească a vremii. Aceste împrumuturi cu caracter ocazional, predominant cu etimologie franceză, actualizează sensuri denotative care necesită a fi argumentate pentru a fi descifrat semantismul surselor. Apelul la definițiile oferite de lexicografia românească și de cea franceză, ca și informațiile din alte documente au fost necesare pentru a înlătura echivocul semantic real. Rolul contextului extralingvistic, iconic, în dezambiguizare, s-a dovedit neprețuit.

Cuvântul-titlu din lista care urmează este introdus cu forma grafică cel mai bine adaptată la limba română, selectată dintre mai multe ocurențe ale aceluiași termen, pentru a reflecta gradul maxim de asimilare în scris. Tentativele de integrare a franțuzismelor specifice limbajului de specialitate al modei s-au desfășurat ezitant, cu oscilații de gen și pleonasm morfologic, cu desinență românească atașată, sub condiționarea specializării semantice, proces de lungă durată în compartimentul cel mai supus influențelor din afară.

Eventualele traduceri ale unor definiții au fost redată în paranteze drepte.

agrement, s.n. (< fr. *agrément*). Cultism din vocabularul francez, unitatea lexicală *agrement* nu are atestare în LR. Termenul a preluat semnificația din limba-sursă: [accesorii pentru decorare]¹, fiind atestat încă din 1863 în discursul publicistic: „La rochii de lână nu sunt de aplicat [volane] și acea garnitură se

¹ „Accessoires destinés à orner”, *TLFI*.

înlocuiește cu diferite *agremente* de pasmanterie”, AF, 1863, nr. 13, p. 162. Hiperonimul din moda vestimentară nu s-a perpetuat, fiind înlăturat de neologismele *ornament* și *accesoriu*. În aceeași revistă, cuvântul se folosește cu un al doilea sens, restrâns, de *bijuterie*, în paralel cu calcul *sculă*, prezent atât în limbajul publicitar, cât și în discursul cronicarilor de modă, după cum reiese din exemplele următoare: „seara, cu o coafură de pene violete, dantelă neagră și *agremente* de aur”, AF, 1863, nr. 20, p. 234, și „Toată specia de stofă de preț, de adornări, de *sculie* precum și alte obiecte inutile vor fi oprite”, AF, 1863, nr. 5, p. 81.

amazoană, s.f. (< fr. *amazone*). Neologismul antonomazic *amazoană* este atestat într-o cronică de modă din „Amicul familiei” în 1864, deși, în lexicografie, fusese înregistrat anterior (Vaillant: 1939). Sensurile atribuite sunt afiliate semnificatului mitologic de „femeie luptătoare”, cu uz apozitional sau eliptic: 1. „Haină de amazoană: haină ce poartă damele când încalecă pe cai.”, cf. Costinescu; „Haină lungă femeiască de călărit.”, cf. DU; „Femeie care umblă călare, care face călărie (mai ales când e îmbrăcată într-un costum anume pentru călărie). [Și amazonă]. (lat. amazon, din grec. Amazon)”, cf. DLR; 2. „Rochia de călărie a unei femei.”, cf. Protopopescu. Atributele unei rochii de amazoană [lungă, dreaptă, încheiată cu nasturi în față]² nu sunt întru totul cele ale unei amazoane românece, a cărei imagine, după o pictură religioasă din colecția mănăstirii Bunea din 1888, reproduce o rochie cu șorț în față peste șalvari, închisă cu nasturi la corsaj, cu turban; 3. „pălărie”, cf. Protopopescu, cu [calotă rotundă și boruri răsfrânte n. n.]. Modelul de pălărie „amazoană” a fost mereu reluat în decursul secolului: „o pălerie rotundă, forma *amazonă*, unică”, AF, 1864, p. 331. „[pălărie, cf. imaginii] *amazoană* cu o cataramă mare”, MI, 1898, 10 ian. La cele de mai sus se poate adăuga un al patrulea sens, aliniat pe filiația sensului prim (cf. *Larousse XX*), care nu se regăsește în lexicografia românească, dar a cărei denotație a putut fi descifrată cu ajutorul semnului iconic, reprezentat de gravurile care însoțesc textul, ca și prin cercetări ulterioare pentru confirmare. Pana *amazonă/amazoană* este o „pană de struț, dublă, de regulă de culoare neagră” (cf. CNAM: 16), care se aplică pe pălăria de damă. Întrucât procurarea și procesul industrial de prelucrare a acestui tip de pană pentru uz monden erau anevoioase, amazoana era un obiect costisitor consacrat. Termenul are, desigur, conotații de prețiozitate. În publicistica românească este utilizat atât adjectivul categorial, care se acordă în gen cu regentul *pană*, ca în exemplul „Pană mare *amazoană* încolăcită împrejur[ul pălăriei]”, MI, 1897, nr. 4, p. 1, cât și, eliptic, substantivul care preia genul regentului: [pălărie cu] „două superbe *amazoane* negre”, MI, 1902, nr. 38, p. 298.

ampir, s.n. (< fr. *empire*). Neologismul *ampir* provine din termenul francez care desemnează un stil specific unei epoci istorice, formă utilizată eliptic în limba română cu semnificația de „rochie în stil Empire”. Această rochie cu talia sub bust

² „Longue robe étroite, boutonnée par devant”, *TLFI*.

era confecționată din materiale scumpe, de import, fiind un model cultivat de burghezia feminină autohtonă. „Corsaj bluzat, cu o centură înaltă de saten și o parte din foi unde se deschide *ampirul* din ghipură”, *Moda*, 1905, nr. 4, p. 11. Termenul este prezent în textele de modă de la începutul secolului al XX-lea, când moda devine eclectică, reluând terminologia mai veche a stilurilor de la începutul secolului al XIX-lea. Nu deținem exemple de ocurențe la plural.

balaieuză, s.f. (< fr. *balayeuse*). Efemeridul grafiat *balaieuză*, a cărui pronunție presupunem că era cea franceză, la care s-a adăugat desinența românească de feminin, nu a fost încorporat în LR.

Termenul beneficiază de o definiție alternativă, o parafrază adăugată de autor în scopul popularizării științifice, ceea ce denotă o pătrundere relativ recentă a acestui termen specializat, care se cerea explicitat: „margine cusută pe fustă jos ca să nu se murdărească”, intervenție care aparține autoarei articolului din jurnalul de modă MI, 1898, 10 ian. În uzul gazetăresc, termenul apare la sfârșit de secol și denotă „[volan de mătase cusut pe poala sau în interiorul fustei pentru conservarea marginii, numit astfel deoarece atinge suprafața de mers și o mătură când fusta e lungă]³: „rochie în clini cu *balayeuse* și cu trenă”; „o pălărie care să se potrivească cu *balaieuză* și cu coada”, FR, 1879, p. 541.

Referentul dispăre ca realitate odată cu modificarea lungimii fustei, iar termenul intră în vocabularul pasiv. Considerăm că sensul specializat și inutilitatea referentului l-au eliminat din seria paradigmatică perenă *bandă*, *panglică*, *șiret*, *galon*, *suitaș*, *volan* etc. din care face parte la sfârșitul secolului.

bavolet, s.n. (< fr. *bavolet*). Împrumut din limba franceză, *bavolet*, neatestat în LRV, desemnează în franceză o „[bucată de stofă sau panglică fixată în spatele unei pălării sau bonete de damă]⁴. Limba română a preluat sensul mai restrâns, cu conotațiile de prestigiu atribuite modei de lux. „*Bavoletul* e moale și ades cu colț dinapoi.”, AF, 1864, nr. 7, 8, p. 422. Unitatea lexicală este sinonimă cu termenul *volan* (de voal, dantelă, panglică etc.) care se atașează unei pălării care prelungește căptușeala acesteia pentru a acoperi ceafa. După 1864, termenul nu a mai circulat în discursul publicistic.

bertă, s.f. (< fr. *berthe*). Cu denotația „[garnitură lată de dantelă la decolteul unei rochii sau al unei bluze]”, cf. *Lexis*, ne aflăm în fața unui neologism de origine franceză. Lexicografia românească atestă semnificantul cu un sens diferit de cel împrumutat din limba franceză. Lexicografii români ai veacului al XIX-lea au oferit definiții pentru un acoperământ de cap folosit în mediul rural: „Bortă, ornament pe capul fetelor”, cf. Pisone; „Coiffure de jeune femme.” [acoperământ de cap pentru tinere], cf. Damé, și *basma*, marcat „Tr.” de Șăineanu, care îl

³ „Volan de soie cousu au bas et en dedans des jupes pour en préserver le bord, et aisi nommé parce qu'il touche le plancher et le balaie quand la jupe est longue”, *TLFI*.

⁴ „Morceau d'étoffe ou ruban que l'on fixe derrière un chapeau ou un bonnet de dame”, *Lexis*.

consideră cu etimologie maghiară („Basma de lână cu care fetele țărance își leagă capul [ung. berta]”, cf. DU; „Fichu. Bucată de pânză pătrată de lână”, cf. Tiktin; „Broboadă croșetată din lână, cu ciucuri, purtată de femei pe cap sau pe umeri”, cf. DLR, un împrumut anterior celui francez, probabil din limba maghiară, efect al bilingvismului social.

Referențial de proveniență franceză, atât de frecvent în lexicul modei urbane din perioada de care ne ocupăm, este reprezentat de semne iconice lipsite de ambiguități, fiind confecționat din dantelă scumpă, cu pretenții de unicat, asociat rochiilor foarte pretențioase purtate de personalități feminine din protipendada românească la diverse ocazii mondene. De altfel, berta semnifică „[o garnitură la decolteul sau la ancolura unei rochii sau a unei bluze]”⁵: „Partea inferioară a corsagiului e de aceeași stofă și *bertha* albă, ca rochia”, AF, 1863, nr. 21, p. 273; „*Berta* de catifea terminându-se cu bieuri”, MI, 1901, p. 27.

buion, s.n. (< fr. *bouillon*). Franțuzismul *buion*, cu variante grafice (*buillon*, *buion*, *bulion*), reprezintă un neologism de lux pentru sinonimele *fald*, *umflătură*, *cută*, *sufleu*, *pliu*. Din aceeași familie, româna împrumută și substantivul colectiv *buioneu*, care semnifică un „ornament de stofă format din pliuri bufante (*buioane*)”, termen cu frecvență crescută în publicistică la final de secol. Ambele variante sunt neatestatate de dicționarele consultate, fiind desigur percepute drept xenisme, în ciuda flexionării.

Exemplele sunt o dovadă a utilizării acestui termen sartorial și a derivatelor sale pe întreaga perioadă cercetată, apoi substantivul iese din uz: „crevelele dintre ele [colțurile corsajului] lăsa să se vadă *builloane* de atlas ca rochia”, AF, 1863, nr. 18, p. 233; „*Bulioane*, volane ce se suie în piramidă”, AF, 1864, nr. 6, p. 404; „revere *builonate*”, MI, 1898, p. 187; „Tocă de postav alb mărginită cu *buioneurii* de mătase neagră”, MI, 1903, nr. 1, p. 2.

cașneu, s.n. (< fr. *cache-nez*). *Cașneu*, cu varianta *cache-nez*, xenism, compus preluat din franceză cu o încercare de adaptare (Stănceanu), s-a menținut în regim de xenism toată perioada cercetată, fiind definit ca „o eșarfă elegantă și protectoare”. Valoarea de „legătură de gât lungă și groasă” (Stănceanu), preluată din lexicografia franceză, „[mască de catifea pe care femeile o purtau odinioară când ieșeau, cunoscută sub numele de lup]”⁶, nu se regăsește în moda românească urbană, unde vocabularul pune accent pe finețea materialului și pe prestigiul purtătoarei. Aceeași remarcă se poate face despre definiția „[lungă eșarfă groasă cu care se acoperea partea de jos a feței pentru a se feri de frig]”⁷. Ex.: „*cachenez* de mătase”, *Timpul*, 1856, an I, nr. 9, p. 4; „*Cache-nez* de mătase și pânză, în toate culorile, Swaluri lungi de India și Japonia”, *Timpul*, 1877, nr. 7, p. 4.

⁵ „Garniture posée sur un décolleté ou une encolure de robe ou de blouse”, *Lexis*.

⁶ „Masque de velours que les dames portaient autrefois quand elles sortaient, et qui est plus connu sous le nom de loup”, *Larousse XX*.

⁷ „Longue et grosse écharpe, dont on s’entoure le cou et le bas du visage pour se garantir du froid”, *Lexis*.

Termenul intră în vocabularul specializat pasiv, dat fiind că dubla sinonimele deja în uz *eșarfă, fular, șal*.

colet, s.n. (< fr. *collet*). Definițiile pentru termenul cu morfologie multiplă *colet/coliet/coletă-coleturi/colete* degajă următoarele semnificații: 1. cf. Stamati și Frolo „guler”, accepție atestată de exemple precum „*Coletele se termină separat și apoi se prind de guler sau se prind separat*”, MI, 1901, nr. 15, p. 119. 2. Costinescu etalează o definiție substanțială care înregistrează substantivul cu semnificatul de gen feminin, *coletă*, în categoria *ornamentelor pentru gât*, sinonim cu arhaismul *iacă* sau neologismele *ghimpă* și *șemizet*, sens preluat din limba franceză. „Ornament, găteală de gât pentru dame; guler, iacă, șemisiet. Collet.”

Contextul extralingvistic românesc, gravurile de modă, confirmă, pe lângă sensul de *guler*, definiția din *Lexis*: „[piesă, garnitură de blană sau de stofă care formează o pelerină de damă]”⁸.

Referențialul, pelerina scurtă (de blană sau de stofă), prezintă *guler* înalt, răsfrânt, și este în vogă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor, conform revistelor de modă: „*colet* de hermină mărginit cu zibelină”, MI, 1903, p. 18. Polisemia nu a acționat în favoarea menținerii în uz, din cauza schimbării modei, dar și a presiunii exercitate de omonimul său cu sensul de „pachet”, mult mai frecvent, deci mai stabil.

Semnalăm, de asemenea, compusul pleonastic efemer, foarte rar, *colet-pelerină*: „*colet-pelerină dublu*”, MI, 1903, nr. 1, p. 3.

corseletă, s. f. (< fr. *corselet*). Unitate lexicală efemeră, neatestată de dicționarele românești de la 1900, *corseletă*, cu varianta *corselet*, păstrează semnificația din limba franceză: „[parte a unor costume feminine care se strânge în șiret pe corsaj]”⁹. Exemple: „*corseletul* forma suissessă”, AF, 1864, nr. 7, 8, p. 422; „Toaleta de vizite. Se compune dintr-o jupă *corseletă* de catifea panne neagră, broșată”, MI, 1901, p. 19. Termenul se folosește atât adjectival: „jupă *corseletă*”, „centură *corseletă*”, cât și substantival: „gulere întregi, *corselete*, plăți”.

creveu, s.n. (< fr. *crevé*). Alături de xenismul *crevé*, publicistica înregistrează o multitudine de variante grafice ale lexemului, *creveu/crevea-creveuri/crevele*, neatestată în LRV. Termen efemer, specializat, care semnifică o „[fantă, în formă de paralelogram, practică într-o piesă vestimentară, cu rolul de a lăsa să se vadă materialul de dedesubt de culoare diferită]”¹⁰, sau „[Deschizătură în mânecile unui veșmânt pentru a lăsa la vedere căptușeala]”¹¹. Deși a circulat o jumătate de veac,

⁸ „Pièce, garniture de fourrure ou étoffe formant une courte pèlerine, que portent parfois les dames.”, *Lexis*.

⁹ „Partie de certains costumes féminins qui se lace sur le corsage”, *Lexis*.

¹⁰ „Ouverture pratiquée dans le vêtement généralement en forme de losange et laissant apparaître un autre tissu en couleur différente”, *TLFI*.

¹¹ „Ouverture aux manches d'un vêtement laissant voir la doublure”, *Lexis*.

termenul nu s-a democratizat și a fost scos din uz. De exemplu: „*crevelele* dintre ele [colțurile corsagiului] lăsau să se vadă builloane de atlas ca rochia.”, AF, 1863, nr. 18, p. 233; „Jupe cu *creveuri* de mătase și șirete încrucișate”, MI, 1901, nr. 9, p. 66.

figarou, s.n. (< fr. *figaro*). Împrumutul din franceză, asimilat morfologic în perioada cercetată, *figarou*, variantă *figarouă*, nu face parte din inventarul lexicografic românesc. Antonomaza, de la numele personajului lui Beaumarchais, 1836, a pătruns în limba română cu sensul de vestă scurtă, strânsă pe corp, cu epoleți, vestimentație care amintește de personajul binecunoscut, sens care se poate deduce din imaginile prezente în publicistica vremii. Este utilizat atributiv categorial cu regentul *vestă* sau eliptic, până la sfârșitul veacului. Ex.: „Vestmintele de casă sunt, mai toate, compuse din fuste unite cu veste diverse: *figaro*, albanese, clotilde, Ferraris...” AF, 1863, nr. 2, p. 27; „*figaroul* și boleroul vor fi mereu la modă”, MI, 1898, 1 aug, p. 370.

garibaldiană, s.f. (< fr. *garibaldienne*). Unitate lexicală absentă din lexicografia românească, folosită atributiv cu regentul *bluză* sau *pălărie* în stil „à la Garibaldi”, substantivul antonomazic *garibaldiană* desemnează: „1. [A. Un fel de bluză de damă, la origine confecționată din material roșu strident (o imitație după bluzele purtate de Garibaldi și de adepții săi), apoi și de alte culori. La început folosit atributiv, ca jacheta Garibaldi. B. Un fel de pălărie.]”¹². Prima accepție se exemplifică prin următoarele contexte: „[Vestele] se poartă cu *garibaldiane* de batistă și muselină”, AF, 1863, nr. 2, p. 27. „*Garibaldianele*, pe sub veste, se uză încă”, AF, 1863, p. 234.

Al doilea sens, cel de pălărie, este prezent, de asemenea, în vocabularul publicistic în exemple ca: „La ultimele curse au apărut elegantele pălării numite „chapeau de chasse” ce amintesc pălăriile *garibaldi* de mai an”, AF, 1863, nr. 8, p. 96. Antonomaza a pierdut din interes atunci când ecoul numelui propriu care a inspirat-o a ieșit din actualitate.

ghimpă, s.f. (< fr. *guimpe*). *Ghimpă* reprezintă un neologism „de lux”, neatestat în LR. Semnele iconice dezvăluie două sensuri în moda feminină românească, ca și în limba-sursă: „[1. Bluză mică dintr-o țesătură ușoară care se poartă cu rochii decoltate și urcă până la gât; 2. Șal pentru dame din dantelă sau ghipură]”¹³.

Exemplul: „*guimpă* (camisetă)”, AF, 1863, nr. 2, p. 27, conține și glosa sinonimică dezambiguizantă. Următorul exemplu aduce completări în privința materialelor utilizate pentru obiect: „*Ghimpa* de muselină cu cerculețe și dantelă”, MI, 1901, p. 26.

¹² „A kind of blouse worn by women, originally made of a bright red stuff, in imitation of the shirt worn by Garibaldi and his followers, but later also of other colours. At first used attrib. as Garibaldi jacket. b. a kind of hat.”, *The Oxford English Dictionary*, 1989.

¹³ „Petite chemisette en tissu léger qui se porte avec des robes décolletées et monte jusqu’au cou. 2. Fichu pour dames en dentelle ou en guipure.”, *Lexis*.

jocheu, s.n. (< fr., engl. *jockey*). Unitatea lexicală *jocheu*, cu variante grafice ca *jockei*, *jockey*, *jockeu*, reprezintă un împrumut introdus prin intermediar francez, cu origini în terminologia sportivă engleză, neatestat de lexicografia românească. În VVF semnificația este aceea de „epolet”, prin asemănare de formă cu casceta de jocheu, care depășește umărul, conform reproducerilor. Termenul face referire la un element sartorial cu formă foarte specifică, ce are, de obicei, o circulație intensă în modă într-o perioadă determinată strict de interesul pentru referent. *Jocheu* a scos din uz termenul german *špalet*, un sinonim parțial cu care a fost utilizat în paralel o perioadă, dar care nu a rezistat concurenței altui neologism din franceză, *epolet*, care s-a impus stabil.

Frecvența sa în uz se întinde pe întreaga jumătate de secol. „*Jokeul* nu e necesar căzând ciucurii pe mânecă, sus”, AF, 1864, nr. 6, p. 403; „*jockey* de lutru”, MI, 1897, 20 sept.

penioar, s.n. (< fr. *peignoir*). Termen neatestat în dicționarele românești ale epocii, care a circulat încă din 1863 și s-a perpetuat în regim de xenism cu două sensuri: 1. „rochie de casă” („E rochea pentru casă, așa numita robe de chambre sau *peignoir*”, MI, 1902, nr. 7, p. 50.); 2. „halat de baie” (DN, MDN). De remarcat comentariul explicativ din revistă, care oferă și sinonimele mai cunoscute *rochie pentru casă*, un calc parțial al xenismului în circulație, uneori folosit și astăzi de cunoscătorii de limbă franceză, *robe de chambre*.

Sinonim, de asemenea, cu *dezabié*, termenul *penioar* are conotații pretențioase; conform reproducerilor și indicațiilor din reviste, este confecționat din dantelă: „Pentru dimineață *penioarele* de batistă albe sau de cachemir au fasonul Maintenon și Pompadour”, AF, 1863, nr. 2, p. 27.

Nu deținem exemple pentru a doua accepție a termenului în publicistica cercetată.

poaniet, s.n. (< fr. *poignet*). Franțuzismul *poaniet*, cu variante grafice precum *poinet*, *poaniet*, *poigneu*, a fost utilizat întreaga perioadă a jumătății de secol vizate; nu este atestat de LRV. În limba română a fost perceput ca dublet al neologismului mai transparent *manșetă*: „manșetele de tul se terminau printr-un *poinet* jumătate larg acoperit cu o dublă rușă de dentelă”, AF, nr. 18, p. 233; „*poignet* (betelie)”, AF, 1864, p. 403; „Mâncă de postav cu *poaniet* de ghipură tăiată de bieuri de postav”, *Moda*, 1905, nr. 7, p. 8. Glosa *betelie* nu specifică folosirea referentului la mânecă, dar induce forma piesei.

tabliet, s.n. (< fr. *tablier*). Termen sartorial specializat, neatestat de LRV, care păstrează sensul din limba-sursă, conform contextului iconic: „[bucată de stofă așezată dinainte, peste rochie, ca element decorativ]”¹⁴. În limba română pare a fi avut loc o contaminare între *tablier* și *bavetă*, actualizat foarte rar în grafie franceză în compusul *tablier-bavette*. „Rochii de bombazină cu *tabliete* brodate sau aplicate...”, AF, 1863, p. 40.

¹⁴ „Lé d'étoffe porté sur le devant d'une robe comme élément décoratif”, *TLFI*.

La îndepărtarea sa din uz au contribuit atât inutilitatea referentului, cât și percepția accentuată de xenism.

talma, s.f. (< fr. *talma*). Împrumut din limba franceză, antonomază de la numele tragedianului François-Joseph Talma (1763–1826). Scriban furnizează un sinonim, hiperonimul *pelerină*, sens preluat din franceză, dar fără diferențe specifice. Nici dicționarele enciclopedice străine nu lămuresc pe deplin semnificația termenului. Redăm aici două definiții: „[Pelerină ce acoperă doar umerii și pieptul]”: „pèlerine couvrant les épaules et la poitrine”, cf. *TLFI*. Dicționarul Webster oferă o definiție apropiată semnificației din limba română: „[un fel de capă mare sau o pelerină scurtă, totală, fiind parte a rochiei unei femei]”¹⁵.

Societatea feminină românească utilizează termenul în anii '60 ai secolului al XIX-lea cu sensul de „pelerină (peste rochie)”: „șal, *talma* mică numită Mexicană”, AF, 1864, nr. 5, p. 362; „Astă rochie servește de dîneu, recepție la sine și pentru vizite cu o *talma* scurtă”, AF, 1864, nr. 7, 8, p. 422.

Lipsa unui context extralingvistic în revistele românești ne împiedică să formulăm o definiție mai precisă a termenului. Circulația acestuia în publicistică se oprește în 1864, când este înlocuit total de cuvântul *pelerină*.

Concluzii

Succinta analiză a neologismelor denominative efemere din domeniul modei vestimentare feminine din a doua jumătate a secolului al XIX-lea ne permite formularea câtorva concluzii.

1. Majoritatea unităților neologice aparțin unui lexic specializat, al cărui sens restrâns nu poate fi dedus clar fără recurs la definiție sau la surse explicative din domeniu.

2. Sensurile împrumuturilor au corespuns, în general, celor din limba-sursă.

3. Reîmprumutul unui semnificant (etimon comun) cu un semnificat nou a produs confuzie semantică.

4. Lexicografia românească a vremii este lacunară în înregistrarea, marcarea diastratică și definirea acestor termeni, din cauza evoluției rapide și specificității domeniului labil al modei.

5. Polimorfismul accentuat, prin aplicarea principiului etimologic în adaptarea lexicală, a generat forme necunoscute majorității.

6. Uzul, ca factor normativ, a operat negativ, chiar și în cazul unor termeni adaptați fonetic.

¹⁵ „A kind of large cape, or short, full cloak, forming part of the dress of ladies” [www.thefreedictionary.com, Webster’s Revised Dictionary by C. & G. Merriam. Co.].

7. Dinamismul modei vestimentare a aruncat în derizoriu anumiți referenți; în consecință, a ieșit din uz o parte din noua terminologie specializată.

8. Unele forme lexicale noi s-au dovedit instabile în fața unor sinonime concurente cunoscute sau transparente.

9. Majoritatea efemeridelor nu au creat derivate sau compuse, nici nu au făcut parte din unități frazeologice.

10. Numeroase efemeride sunt reactualizate în textele de istorie a costumului și în literatură.

În cadrul fenomenului complex al relatinizării limbii române, fulgurantele lexeme neologice din moda vestimentară au fost amendate în diacronie, dar prezența lor în presa vremii continuă să dezvăluie semnificații surprinzătoare și mecanisme lingvistice complexe din paginile fermecătoarelor jurnale de modă.

ABREVIERI

- LR = lexicografia românească
 LRV = lexicografia românească veche (1847–1922)
 VVF = vocabularul vestimentației feminine

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ PERIODICE

AF = *Amicul familiei*, 1863–1864.

BF = *Biblioteca familiei*, 1890.

Femeia română, 1879.

JM = *Jurnalul modelor*, 1882.

Moda, 1905

MI = *Moda ilustrată*, 1897–1902.

Necesarul, 1884.

PR = *Proprietarul român*, 1861.

Timpul, 1877.

BIBLIOGRAFIE LEXICOGRAFICĂ

Costinescu, Ion (1870), *Vocabular româno-francez*, București, Editura Tipografia Națională.

CNAM = *Les grandes usines de France (1878): tableau de l'industrie française au XIXeme siècle*, tome II, Paris, Calman-Lévy.

Damé, Frédéric (1893–1895), *Nouveau dictionnaire roumain-français*, Bucarest, Socec & Co.

DLR = Academia Română (1913–1949), *Dicționarul limbii române*, A–B, C, D – de, F–I, J – Iojniță, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, Tipografia ziarului „Universul”, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională.

- DLR = Academia Română (1965–2000), *Dicționarul limbii române*, Serie nouă, M–U, V – vizuină, Z, București, Editura Academiei.
- DN = Marcu, Florin (1997), *Noul dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei Române.
- DOOM = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Jorgu Iordan – Al. Rosetti” (2005), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Univers Enciclopedic.
- DU = Lazăr Șăineanu (1922), *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, Editura Scrisul Românesc.
- Frollo, G. (1869), *Vocabulario italiano-romanesco, francezo-romanesco și românesc-italiano-francez*, Pesta, Stabilimentul Tipografic al Societății Deutsch.
- Larousse XX = *Grand Larousse encyclopédique* (1963–1964), Paris, Librairie Larousse.
- Lexis = *Larousse de la langue française* (1979), Lexis, Paris, Librairie Larousse.
- Laurian, A.T. și J.C. Massim (1871), *Dicționarul limbei române* după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români.
- MDN = Marcu, Florin (2000), *Marele dicționar de neologisme*, București, Saeculum.
- The Oxford English Dictionary* (1989), vol. VI, Oxford, Clarendon Press.
- Pisone, D. (1865), *Dicționar românesc, latinesc, germanesc și francesc. Lucrat după sistemul Lexiconului de Buda cu mai multe adăugiri și modificațiuni*. București, Tipografia Ioanne Weiss.
- Pontbriant, Raoul de (1862), *Dicționar româno-francez*, București, Tipografia Jurnalului Național.
- Protopopescu Pake, Emmanuel (1870), *Nou dicționar portativ de toate zicerile noi (radicale) reintroduse și introduse în limba română și de termeni tehnici ai științelor, literilor și artelor cu o explicație mai întinsă a termenilor de drept și economie politică*, București, Librar Editor G. Ioanide & A. Spirescu.
- Stamati, Theodor (1852), *Vocabular de limbă germană și română*, Iași.
- Stănceanu, Alexandru (1923), *Cel mai nou dicționar de buzunar pentru tălmăcirea cuvintelor radicale și zicerilor străine din limba română*. București, Editura Librăriei H. Steinberg & Fiu.
- Șăineanu, L. (1908), *Dicționarul universal al limbii române*, Craiova, Ediția a II-a.
- Tiktin, H. (1903), *Dicționar român-german*, București, Imprimeria Statului.
- TLFI = *Trésor de la langue française informatisé* <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>.
- Vaillant, J.A. (1839), *Vocabular purtăreț românesc-franțuzesc și franțuzesc-românesc urmat de un mic vocabular de omonime*, București, Tipografia lui Friderich Valbaum.

19th CENTURY EPHEMERAL NEOLOGISMS. WOMEN'S FASHION VOCABULARY

(Abstract)

Our approach highlights a few ephemeral lexical forms, of French etymology mainly, used in the Romanian fashion journalistic language during the second half of the 19th century. We have analysed and identified terms with no lexicographic registration. Equivocal meanings have been disclosed and clarified according to the definitions in the Romanian and foreign dictionaries on the basis of examples extracted from journals and newspapers of the epoch with the precious help of the iconic context.

Cuvinte-cheie: modă, neologism efemer, publicistică, secolul al XIX-lea.

Key-words: ephemeral neologism, fashion, journals and magazines, nineteenth century.

*Biblioteca Academiei Române
București, Calea Victoriei 125*